

Начин Причешћивања лжицом

Панајотис Ј. Скалцис

Професор Теолошког факултета Аристотеловог Универзитета у Солуну

Смисао и предобраз лжице

Реч „λαβίς“ (хватаљка, машице, лжица) од глагола *λαμβάνω* (узимати), означава алатку којом се узима нешто, нпр. хватаљку¹. У литургијску праксу ушла је из Старог Завета, и то из Исаијиног виђења, који је примио пророчки дар кроз ужарени угљен који је један од серафима узео машицама са олтара, и ставио га на усне пророку². Овај чин предображава свето Причешће. „Онако како је један од серафима узео угљен и дао га Исаји, исто тако и свештеници узимају хлеб, дакле тело Господа Христа и дају га народу“ („Ὡσπερ Σεραφεῖμ ἔλαβε τὸν ἄνθρακα καὶ δέδωκε τῷ Ἰσαΐα, οὕτως καὶ οἱ ἱερεῖς λαμβάνουσι τὸν ἄρτον, ἥτοι τὸ Δεσποτικὸν σῶμα καὶ διδώσι τῷ λαῶ») ³. Тако је израз „λαβίς“ (хватаљка, машице, лжица) постао познат у целој историји литургике – евхаристијског живота Цркве, разумеван пак различито на практичном нивоу у различитим историјским периодима, све док није преовладао у облику који познајемо данас као кашичица.

Причешћивање Апостола

Према Новом Завету у току последње вечере, тајне вечере, Христос је овако предао тело и крв своју Апостолима: „И када јеђаху, узе Исус хљеб и благословивши преломи га, и даваше ученицима, и рече: узмите једите ово је тијело моје. И узе чашу и заблагодаривши даде им говорећи: Пијте из ње сви; ово је крв моја“⁴. Из овог описа се види да је прво било раздавање хлеба, а након њега раздавање вина. Глагол „λαβών“ указује на раздавање руком. Тако се и приказује,

¹ Σκαρλάτου Δ. Βυζαντίου, Λεξικὸν ἀρχαίας ἐλληνικῆς γλώσσης καὶ καθαρευούσης, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1964, 775.

² Иса, 6, 6-7.

³ Σωφρονίου Πατριάρχου Ἱεροσολύμων, Λόγος περιέχων τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἅπασαν ἱστορίαν· καὶ λεπτομερῆ ἀφήγησιν πάντων τῶν ἐν τῇ θεῖα ἱερουργίᾳ τελουμένων, PG 87 3 , 3984C. Види и Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Λειτουργικὴ Α'. Εἰσαγωγή στὴ θεία Λατρεία, Θεσσαλονίκη 3 2000, 49.

⁴ Mt 26, 26-28. Види и: Mk 14, 22-24. Lk 22, 19-20. 1 Кор 11, 23-25.

посведочено још од шестог века у византијској уметности – фрескосликарству, Причешћивање Апостола. Нарочито од 11. века, у олтарској апсиди приказано је да Христос даје засебно хлеб и засебно чашу. Апостоли су подељени у две групе по шест. Са десне стране Христос даје у руку свакоме ко прилази по комад хлеба. Са леве стране опет Христос причешћује другу шесторицу дајући свакоме часну крв из путира⁵. На представама из 16. века Христос се приказује како причешћује Апостоле лжицом.

Причешћивање руком (узимањем) и одвојено примање Часних Дарова

Хришћани првих векова причешћивали су се по обрасцу тајне вечере, прво дакле хлебом а затим вином. Према Евсевију Кесаријском (3. - 4. век), епископ Рима Ксисст (258. год.) приповедајући о покајању једног јеретика износи да: „Слушао је свету Литургију, одговарао је Амин, учествовао је у трпези и пружио је своје руке да прими свештену храну“ („Εὐχαριστίας γάρ εἰσακούσαντα καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ Ἀμὴν, καὶ τραπέζῃ παραστάντα καὶ χεῖρας εἰς ὑποδοχὴν τῆς ἁγίας τροφῆς προτείναντα...“)⁶.

Према Апостолским Установама, тексту антиохијске традиције са краја 4. века, у току светог Причешћивања, поредак је предвиђао: „епископ нека даје предложење – хлеб говорећи „Тело Христово“ а онај ко га прима нека говори Амин. Након тога ђакон нека држи путир и док га даје нека говори „Крв Христова, чаша живота“. И онај који пије – причешћује се нека говори Амин“ („Ὁ μὲν ἐπίσκοπος διδότη τὴν προσφορὰν λέγων· Σῶμα Χριστοῦ. Καὶ ὁ δεχόμενος λεγέτω· Ἀμὴν. Ὁ δὲ διάκονος κατεχέτω τὸ ποτήριον καὶ ἐπιδιδούς λεγέτω· Αἷμα Χριστοῦ, ποτήριον ζωῆς. Καὶ ὁ πίνων λεγέτω· Ἀμὴν“)⁷. И Василије Велики се позива на поредак који је био преовлађујући у тој епохи, у складу са којим је онај који се причешћује примао од служашчег свештеника честицу на свој длан, и он ју је стављао „у уста самом руком“ („τῷ στόματι τῆ ἰδίᾳ χειρὶ“)⁸.

На исту праксу се позива и свети Кирило Јерусалимски, који познаје јерусалимски поредак и, очигледно, Литургију Светог Јакова: „Кад приступаш (говори за вернога) да не прилазиш ражирених руку, нити раздвојених прстију. Већ, начинивши леви длан престолом десном, као да примаш Цара, и када савијеш длан прими тело Христово. Приђи након тога и чаши са крвљу не са подигнутим рукама већ погнут и говорећи Амин као да се поклањаш са

⁵ Νικήτα Πάσσαρη, Ἡ παράσταση τῆς Κοινωνίας τῶν Ἀποστόλων στή βυζαντινὴ τέχνη (6 ος αἰ. – α' μισό 15 ου αἰ.), Τόμος 1 – Κείμενο, Διδακτορικὴ Διατριβή, Αθήνα 2015.

⁶ Εὐσεβίου Καισαρείας, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, Βιβλίον Ζ', 9, 4, Ἐπιστολὴ Ἐπισκόπου Ρώμης Ἐύστου (285 μ.Χ.).

⁷ Διαταγαὶ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, VIII, Sources Chrétiennes 336, 210 (= PG 1, 1109).

⁸ Μεγάλου Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 4Γ', PG 32, 485A.

поштовањем. Прими освешћење причешћујући се и од крви Христове“ („Προσιών οὖν, μή τεταμένοις τοῖς τῶν χειρῶν καρποῖς προσέρχου, μηδέ διηρημένοις τοῖς δακτύλοις· ἀλλά τήν ἀριστεράν θρόνον ποιήσας τῇ δεξιᾷ, ὡς μελλούση βασιλέα ὑποδέχεσθαι, καί κοιλάνας τήν παλάμην δέχου τό σῶμα τοῦ Χριστοῦ, προσέρχου καί τῷ ποτηρίῳ τοῦ αἵματος, μή ἀνατείνων τάς χεῖρας, ἀλλά κύπτων, καί τρόπῳ προσκυνήσεως καί σεβάσματος λέγων τό Ἀμήν. Ἀγιάζου καί ἐκ τοῦ αἵματος μεταλαμβάνων Χριστοῦ“)⁹.

У Литургији Светог Јакова назначено је следеће, везано за начин Причешћивања верних: „Господ ће нас благословити и удостојити да примимо ужарени угљен са чистим машицама наших прстију и да га ставимо у уста верних, на очишћење и обновљење њихових душа и тела сада и увек и у векове векова“ („Ὁ Κύριος εὐλογήσει καί ἀξιώσει ἡμᾶς ἀγναῖς ταῖς τῶν δακτύλων λαβαῖς λαβεῖν τόν πύρινον ἄνθρακα καί ἐπιθεῖναι τοῖς τῶν πιστῶν στόμασιν εἰς καθαρισμόν καί ἀνακαινισμόν τῶν ψυχῶν αὐτῶν καί τῶν σωματῶν νῦν καί ἀεί καί εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων“)¹⁰. У овом тексту види се да причешћивање бива „ταῖς τῶν δακτύλων λαβαῖς“, дакле прстима служашчег свештеника и директно у уста верника. Није пак јасно да ли је хлеб био натопљен у крв или је следило засебно причешћивање из путира како је, као што смо видели, јасно забележено у тумачењу Јерусалимске Литургије од Кирила Јерусалимског. Наравно, за Причешћивање свештеника биле су предвиђене велике честице које је предстојатељ сабрања умакао „εἰς τόν κρατῆρα“ (у путир). Може се претпоставити да је аналогно томе бивало исто и за вернике, само са мањим честицама. Даљи поредак, након причешћивања клира, да ђакони „узимају дискосе и путире да причесте народ“¹¹ (многи дискоси и многи путири опслуживали су велики број људи који је приступао светом Причешћу), оставља простор за двоструко тумачење. Прво, да је свештеник узимао једну честицу са дискоса који је ђакон држао и након што би је умочио у путир ставио би је у уста онога који се причешћује. Друго, да се прво честица (тело) предавала у уста а затим је следило причешћивање крвљу из путира¹². У сваком случају умакање хлеба у вино није било непознато на Истоку. Овог предања се до данашњег дана придржавају Јермени. У Јерменској Литургији „ђакон и народ причешћују се под оба вида, али не директно из путира нити са кашичицом. Свештеник држи са обе руке путир и изнад њега свети хлеб, натопљен у часну крв. Са два прста десне руке откида честицу од њега и ставља је у уста оних који се причешћују“¹³. Како се може приметити, и овај начин причешћивања има своје практичне потешкоће.

⁹ Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, Μυσταγωγική Κατήχησις Ε΄, 21, 22, Sources Chrétiennes 126, 170-172.

¹⁰ F. A. Brightman, Liturgies Eastern and Western, Oxford, At the Clarendon Press, 1896, 63.

¹¹ F.A. Brightman, нав. дело, 64: „ἐλαίρουσι τοὺς δίσκους καί τοὺς κρατῆρας εἰς τό μεταδοῦναι τῷ λαῷ“.

¹² Види: Αριστείδη Γ. Πανώτη, Ἡ θεία Λειτουργία τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, ἤτοι ἡ τέλεσις τῆς θείας Εὐχαριστίας τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀντιοχείας καί Ἱεροσολύμων κατὰ τήν παλαιοχριστιανικήν τάξιν, Ἀθήναι 1986, 59.

¹³ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Κείμενα Λειτουργικῆς, τεύχος Γ΄. Θεῖαι Λειτουργίαι, Θεσσαλονίκη 2007, 376-377.

Предавање божанских дарова одвојено помиње и Литургија Апостола Марка: „И када предаје клиру и народу говори Свето Тело Господа и Бога и Спаситеља нашега Исуса Христа. А уз путир говори: Часна Крв Господа и Бога и Спаситеља нашег Исуса Христа“¹⁴. И у овој Светој Литургији помињу се у епиклези више хлебова и више путира: „погледај на нас и низпошљи на хлебове ове и на чаше ове Духа твога Светога, да их освети и саврши као свемогући Бог“¹⁵.

У складу са горепоменутиим сведочанствима термин лжица (λαβίς) упућује на причешћивање узимањем хлеба у руке. Свештеник је полагао честицу на укрштене дланове верника, који би је онда ставио у уста. Након тога ђакон је приносио путир. Једино у случајевима болесних или самртника или оних који нису могли да узму у руку, хлеб светог Причешћа, у складу са осамнаестим каноном Картагинског сабора (397.), био би стављен у њихова уста¹⁶. То је очигледно чињено уз помоћ неког инструмента примереног за ову ванредну потребу¹⁷. Ова алатка је могла бити лжица у облику хваталке или кашике. Ово нас доводи до закључка да је упоредо са првобитним начином причешћивања из руке постојао и неки помоћни предмет (лжица) за посебне потребе, који је преовладао касније. Како је на пример бивало божанствено Причешћивање оних који нису били присутни на месту сабрања према ономе што пише Јустин, да је дакле „и онима који нису били присутни преко ђакона слато“¹⁸.

Причешћивање ван сабрања

Одговор на питања о начину причешћивања изван сабрања могу да дају текстови житија светих, као и пракса хришћана и пустињака да чувају Причешће од недељне Литургије, хлеб умочен или неумочен у крв, за свакодневно лично причешћивање, наравно уз помоћ лжице: „Раширивши на неко чисто место једно свештено платно и поставивши на њега свети покровац, на овај покровац дакле лжицом (διά τῆς λαβίδος) постављали би честицу пресветога хлеба“ („ἐν καθαρῷ τινι τόπῳ ἀπλοῦντας ἱερόν ὕφασμα, ἐπάνω τούτου τιθέναι ἅγιον κάλυμμα· ἐπὶ τοῦ καλύμματος δέ διά τῆς λαβίδος τοῦ παναγίου ἄρτου μερίδα“) ¹⁹. Одговарајуће сведочанство имамо и у житију свете Марије Египћанке, која се у литургијском контексту, нешто слично изобразително²⁰, налазећи се у јорданској пустињи,

¹⁴ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Κείμενα Λειτουργικῆς Γ'. Θεῖα Λειτουργία, Θεσσαλονίκη 2007, 61.

¹⁵ Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, исто, 54. О предању више хлебова и више путира у историји литургије види: Παναγιώτη Ἰ. Σκαλτσῆ «Οἱ πολλοί ἄρτοι καί τὰ πολλά ποτήρια στή θεία Λειτουργία», у «Ἱεροουργοί καί Φιλοθεάμονες». Κεφάλαια Ἱστορίας καί Θεολογίας τῆς Λατρείας [Λειτουργικά καί Ὑμνολογικά Παράλληλα -1], ἐκδ. Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη 2014, 563-616.

¹⁶ Mansi 3, 720.

¹⁷ Παναγιώτη Ν. Τρεμπέλα, Αἱ τρεῖς Λειτουργίαι κατά τοῦς ἐν Αθήναις κώδικας, Αθήναι 1982, 150.

¹⁸ Ἰουστίνου, Ἀπολογία, 67, PG 6, 429 C.

¹⁹ Συμεών Θεσσαλονίκης, Ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐρωτήσεις Ἀρχιερέως, ΜΑ', 155, 889В. Πρβλ. Μεγάλου Βασιλείου, Ἐπιστολή 4Γ', PG 32, 485 A.

²⁰ Σωφρονίου, Βίος ὁσίας Μαρίας, Δ', 34, PG 87 3, 3721 C.

причестила из руку Светог Зосима пречистим телом и часном крвљу Христовом из „малог путира“ (μικρόν ποτήριον)²¹ или „свештеног сасуда“ (σκευός ιερόν) према другом издању²².

Представа да преподобна Марија жели да се причести лжицом (кашичицом) је вероватно каснији избор живописца. Ипак, овај начин приказивања није без историјског упоришта. Текст житија и поред свега није јасан по питању начина Причешћивања преподобне, да ли полагањем дарова руком у њена уста или лжицом. Део „ставивши у мали путир пречисто тело и часну крв Христа Бога нашега“²³ показује да је свето Причешће пренето са једног места на друго. Највероватније је да је хлеб био умочен у крв ради лакшег преношења. Други пак пример, причешће Јулијана Комита, оставља простор да прихватимо да је путир могао бити пун хлеба и вина: „А много пута и путир држаху испуњен светога тела Владичанског и крви и подстицаху га да приђе“ („Πολλάκις δέ καί τό ποτήριον ἐβάσταζον ἁγίου σώματος Δεσποτικοῦ πεπληρωμένον καί αἵματος, καί προσελθεῖν αὐτῷ προετρέποντο“)²⁴.

Осврт на историју лжице у виду кашике

Данило Георгопулос (19. век), новији тумач Свете Литургије, очигледно ослањајући се на иконографски приказ који изображава преподобну како се причешћује лжицом, подржава став да је овај свештени сасуд уведен у 7. веку, епохи у којој је живела преподобна Марија Египћанка²⁵. Највероватније је да се преподобна причестила хлебом умоченим у крв који је свети Зосима преносио у малом сасуду (нека врсти дарохранилице), са лжицом (кашиком) или руком. У истом пак периоду имамо податак од светог Анастасија Синаита о причешћу једног столпника кашичицом²⁶.

На горепоменутом сведочанства ослања се и свети Симеон Солунски да би нагласио да је Причешћивање лжицом „дрвно предање“ („παράδοσις

²¹ Σωφρονίου, нав. дело, PG 87 3 , 3721 A.

²² Σωφρονίου, нав. дело, PG 87 3 , 3721OB.

²³ Σωφρονίου, нав. дело, PG 87 3 , 3721A.

²⁴ Σωφρονίου, Ἀφήγησις θαυμάτων τῶν ἁγίων Κύρου καί Ἰωάννου, PG 87 3 , 3457BC. Види и: Robert F. Taft, A History of the Liturgy of st. John Chrysostom, vol. VI, The Communion, Thanksgiving, and concluding Rites, Rome 2008, 283.

²⁵ Δανιήλ Γεωργόπουλου (Γεροδιδασκάλου), Ἱερά Ἀνθολογία περί τῶν σεπτῶν καί θείων ἐπτά Μυστηρίων τῆς Ἐκκλησίας, Βενετία 1833, 36.

²⁶ F. Nau, “Le texte grec des récits utiles à l’âme d’Anastase (le Sinaïte)”, Oriens Christianus 3 (1903) 61-62 : «Καί τοῦ ἔστειλαν μέσα σέ αὐτό τό σκευός ἁγία μερίδα σώματος μαζί καί τιμίου αἵματος. Ἀφοῦ τράβηξε πάνω στό στόλο τήν ἁγία μετάληψη, κρατώντας τό ἅγιο ποτήριο καί τό κοχλιάριο μετέλαβε» («Καί ἔστειλαν αὐτῷ εἰς αὐτό ἁγίαν μερίδα μετά καί τοῦ τιμίου αἵματος. Ἐλκύσας οὖν ἄνω τήν ἁγίαν μετάληψιν, κρατῶν τό ἅγιο ποτήριον καί τό κοχλιάριον, διεκρίνετο μεταλαβεῖν»). Види и: Robert F. Taft, нав. дело, 283-284.

ἀρχαιοτάτη“)²⁷. Подржавано је мишљење да је кашичицу увео у литургијску праксу свети Златоусти. Ово мишљење су подржавали Петар Аркудиос²⁸ и Пајсије Лигаридис²⁹. Ова двојица се ослањају на податак историчара Созомена³⁰, према коме је једна жена, натерана од стране свога мужа да се причести светим тајнама од стране македонијеваца бацила хлеб који је држала у рикама и претворила се у камен: „Јер је дакле била зла ова жена, како је речено, Златоречиви је наложио да се убудуће господње тело не даје у руку, како је био обичај у Цркви, већ са истом хваталјком (лжицом) која је држала часни угалј и очишћавала душу и усне („Διά τό πονηρόν τῆς γυναικός ταύτης, ὡς λέγεται, ὁ χρυσορρήμων προσέταξε μή ἐν τῇ χειρὶ πλέον δίδοσθαι τό κυριακόν σῶμα, καθὼς ἔθος ἦν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλά γε δι’ αὐτῆς τῆς λαβίδος ἔσω αὐτῆς φερούσης τόν τίμιον ἄνθρακα ψυχὴν καθαγίζούσης καὶ χεῖλη“)³¹.

Ипак, они који подржавају мишљење да је свети Златоусти увео кашичицу бивају исправљени од њега самога који заступа причешће верних руком, поистовећујући је са машицама које је видео Исаија³². Ово предање о причешћивању машицама руку (διὰ τῆς λαβίδος τῆς χειρός) одржало се до епохе сазивања Пето-шестог трулског васељенског сабора (691)³³, али и након тога до 9. – 10. века.

Герман Цариградски говори о машицама руку упућујући и он на пример Исаије³⁴. Трулски сабор који смо наводили, у свом 101. канону забрањује коришћење, из тобожње побожности, посуда, самим тим и машица, за прихватање божанских дарова („πρὸς τὴν τοῦ θεοῦ δώρου ὑποδοχὴν“), и инсистира на древном начину Причешћивања: „Тако, који жели у време (литургијског) Сабрања да се причести Пречистим Телом, и Причешћем једно са Њиме постане, треба да руке састави у облику крста и тако приступа и прими Причешће благодати“ („Ὡστε, εἴ τις τοῦ ἀχράντου σώματος μετασχεῖν ἐν τῷ τῆς συνάξεως βουλευθείη καιρῷ, καὶ ἐν πρὸς αὐτό τῇ μετουσίᾳ γενέσθαι, τὰς χεῖρας σχηματίζων εἰς τύπον Σταυροῦ, οὕτω προσίτω καὶ δεχέσθω τὴν κοινωνίαν τῆς χάριτος“)³⁵. Човекове руке, пише свети Никодим Агиорит, часније су од било какве посуде³⁶. Свети

²⁷ Ἀγίου Συμεὼν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17-1429), Ἔργα Θεολογικά, κριτικὴ ἔκδοσις μετ’ εἰσαγωγῆς ὑπὸ D. Balfour [Ἀνάλεκτα Βλατάδων, 34], Θεσσαλονίκη 1981, 249.

²⁸ Πέτρου Ἀркуδίου, De Concordia Ecclesiae Orientalis..., Luterie Parisiorum, M. DC. LXXII, III, σ. 53. Види и: Παναγιώτη Ν. Τρεμπέλα, нав. дело, 150.

²⁹ Παΐσιου Λιγαρείδη, Ἀνακεφαλαίωσις..., ἐν χφ 571 τοῦ Μετοχίου τοῦ Παναγίου Τάφου φφ 254 v -255 v.

Вл. καὶ J. Goar, Eὐχολόγιον sive Rituale Graecorum, Graz 1960, σ. 130.

³⁰ Ἑρμείου Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, 3,5, PG 67, 1529 A.

³¹ Παΐσιου Λιγαρείδη, нав. дело, 255 v -255 v.

³² Ἰωάννου Χρυσοστόμου, Ἐπαινος τῶν ἀπαντησάντων ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ περὶ εὐταξίας ἐν ταῖς δοξολογίαις, PG 56, 136: «Ἄλλ’ οὐκ ἐτόλμησεν ἄψασθαι τῇ χειρὶ τὰ Σεραφεῖμ, ἀλλὰ τῇ λαβίδι, σὺ δὲ τῇ χειρὶ λαμβάνεις». Вл. καὶ PG 49, 345.

³³ Вл. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Πηδάλιον, издање. В. Ρηγόπουλου, Θεσσαλονίκη 1987, 311.

³⁴ N. Borgia, Il Commentario Liturgico di s. Germano..., Grottaferrata 1912, 36-37 (= PG 98, 433 A) «τόν κατέχοντα (ιερέα) τόν νοερόν ἄνθρακα τῇ λαβίδι τῆς χειρός αὐτοῦ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ καὶ ἀγιάζοντα καὶ καθαίροντα τοὺς προσδεχομένους καὶ μεταλαμβάνοντας».

³⁵ Γ. Ράλλη-Μ. Ποτλῆ, Σύνταγμα..., τόμ. Β’, 546-547. Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Πηδάλιον, 310-311.

³⁶ Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Πηδάλιον, 311.

Јован Дамаскин говори о причешћивању засебно хлебом и засебно вином према древном поретку: „Приђимо му са жарком жељом и примимо тело распетога постављајући дланове крстолико“ („Προσέλθωμεν αὐτῷ πόθῳ διακαεῖ καί σταυροειδῶς τὰς παλάμας τυλώσαντες, τοῦ ἐσταυρωμένου τό σῶμα ὑποδεξώμεθα“)³⁷.

Јасно је дакле из горенаведених извора да су се верници, бар до 9. века, на Истоку и на Западу, причешћивали са две евхаристијска елемента одвојено. Хлеб је полагао у руку онога ко се причешћује. Вино се узимало из путира³⁸. На ово указује и свети Амвросије Медиолански на Западу, када, обраћајући се цару Теодосију, каже „Како да рашириш руке са којих капље крв од неправедног убиства? Како са таквим рукама да прихватиш пресвето тело Господње? Како да узмеш у своја уста часну крв, а у гневу си пролио крв невиних људи?“ („Πῶς δέ τὰς χεῖρας ἐκτενεῖς ἀποσταζούσας ἐπὶ τοῦ ἀδίκου φόνου τό αἷμα; Πῶς δέ τοιαύταις ὑποδέξει χερσί τοῦ Δεσπότου τό πανάγιον σῶμα; πῶς δέ τῷ στόματι προσοίσεις τό αἷμα τό τίμιον, τосоῦτον διά τόν τοῦ θυμοῦ λόγον ἐκχέας παρανόμως αἷμα;“)³⁹.

Ова древна пракса дозвољавала је наравно паралелну употребу лжице (кашичице) у изванредним ситуацијама, као што је Причешће тешко болесног или потреба свакодневног Причешћа верних у дому и пустињака на месту њиховог тиховања. Треба такође навести податак да се лжица користила на Истоку од стране Копта и Несторијанаца након њиховог отцепљења од византинаца у 4. веку⁴⁰.

Константин Калиник пише да је лжица у виду кашичице посведочене од 10. века⁴¹. Није нам познато одакле црпе овај податак. Могуће је да се ослања на сведочанство које се приписује Григорију Декаполиту (9. век), о причешћивању лжицом⁴². Ипак, овај текст није старији од 14. века⁴³. Од 9. века па надаље преовлађују нова мишљења о начину Причешћа верника и настају нове практичне потребе које намећу, прво на локалном а затим на васељенском нивоу, употребу лжице (кашичице).

Разлози за преовладавање лжице

³⁷ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἔκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 4, PG 94, 1149 A.

³⁸ Види: Παναγιώτη Ν. Τρεμπέλα, нав. дело, 149-150.

³⁹ Θεοδωρήτου Ἐπισκόπου Κύρου, Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, Λόγος πέμπτος, κεφ. ΙΖ', PG 82, 1232 D.

⁴⁰ Eusebii Renaudotii, Liturgiarum Orientalium Collectio, τόμ. Α', Parisiis 1716, 195-196 и 262.

⁴¹ Κωνσταντίνου Καλλινίκου (Πρωτ/ρου), Ὁ Χριστιανικός Ναός καί τά τελοῦμενα ἐν αὐτῷ, ἐκδ. Γρηγόρη, Αθήναι 1969, 190.

⁴² Γρηγορίου Декаπολίτου (ψευδ.), Λόγος ἱστορικός..., PG 100, 1204 B: «Καί πάλιν εἶδε ὁ Σαρακηνός ἐκ

τρίτου τόν ἱερέα μεταδιδόναι ἐκ τοῦ σώματός τε καί τοῦ αἵματος τοῦ παιδίου μετά τῆς λαβίδος τοῖς μεταλαμβάνουσιν».

⁴³ H. G. Beck, Kirche und theologische literatur in byzantinischen reich, Минхен, 1959, 579.

Свети Симеон Солунски (15. век) пише да је лжица преовладала „из неких разлога“⁴⁴. У питања која су допринела овој промени улазе и случајеви оскрнављења светог Причешћа чуваног по домовима од стране неких лоших хришћана. Такође, недостатак ђакона отежавао је причешћивање под оба вида⁴⁵. Практичне потешкоће које настају приликом причешћивања новорођенчади, болесних и оних на самрти допринели су новом начину причешћивања лжицом, „најблагообразнијег“ према изразу патријарха цариградског Михаила Оксита⁴⁶. На Западу, али и на Истоку преовладало је од 9. века мишљење да се хришћани лаици не причешћују из руке⁴⁷. Од обичајне праксе која је преовладала на Истоку пренела се и у Шпанију пракса да се од краја 7. века даје тело Господње умочено у освећено вино. Ово је на Западу било забрањено од стране Сабора 675 године⁴⁸. Овај обичај мешања дарова у посудама забранио је, како смо видели, и Петошести Трулски Васељенски Сабор.

Фактор у општем прихватању лжице представља и развој проскомидије и преовладавање честица. За њену практичну употребу а пре свега за сједињење вина и воде помиње се у најстаријем тексту који описује поредак Проскомидије (12. век)⁴⁹. Валсамон (12. век) помиње ширење употребе лжице „у неким црквама“⁵⁰. У истом периоду наводи лжицу и тумачење Свете Литургије приписивано Софронију Јерусалимском⁵¹. Свети Симеон Солунски сматра лжицу неопходном због мешања часних дарова „јер је потребно да се сваки верник причести и од тела и од крви Христове заједно“ („Ἐλεῖ χρεῖα καὶ ἐκ τοῦ σώματος ὁμοῦ καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ κοινωνῆσαι πάντα πιστόν“)⁵². Преовладавање лжице као најприкладнијег начина Причешћивања није без везе са начином Причешћивања Латина који не раздељују хлеб⁵³.

Закључак

⁴⁴ Ἁγίου Συμεῶν Ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης (1416/17-1429), Ἔργα Θεολογικά..., 249.

⁴⁵ Νικοδήμου τοῦ Ἁγιορείτου, Πηδάλιον, 311, σχ.1.

⁴⁶ «Περὶ τῆς ὑπαλλαγῆς τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγιασμάτων τοῦ Χριστοῦ», у Les Registres du Patriarcat de Constantinople, I: Les actes des patriarches, 1-3, издање V. Grumel (Le Patriarcat byzantine, I), Kadıköy-Instanbul 1932, и издање J. Darrouzès, Paris 1977, 1979, 1991. Види и: Μανουήλ Γ. Γεδεών, Ἀρχεῖον ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, Κωνσταντινούπολη 1911, 40. Robert F. Taft, нав. дело, 293. Види и: π. Δημητρίου Τζέρπου, Ἐφόδιον ζωῆς. Ἡ μετάδοση τῆς θείας Κοινωνίας στους ἀσθενεῖς πού ἀντιμετωπίζουν κίνδυνο θανάτου. Συμβολή στὴν Ποιμαντικὴ Λειτουργική, ἐκδ. «Τῆνος», Ἀθήνα 2001, 37, 91. Види и: Ἰωάννου Μ. Φουντούλη, Λειτουργική Α΄..., 48.

⁴⁷ Сабор у Руени, вероватно 880. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Διάλογος..., 4Θ΄, PG 155, 301 A. Види и: Παναγιώτη Ν. Τρεμπέλα, нав. дело, 150.

⁴⁸ Mansi 11, 155. Види и: Παναγιώτη Ν. Τρεμπέλα, нав. дело, 150.

⁴⁹ V. Laurent, “Le rituel de la proskomidie et le métropolitain de Crète Élie », Revue des Études Byzantines 19 (1958) 131. Види и: Robert F. Taft, нав. дело, 294-297. Од истог аутора: “Byzantine Communion Spoons: A review of the Evidence”, у Dumbarton Oaks, Papers (DOP), 50 (1996) 209-238.

⁵⁰ Γ. Ράλλη-Μ.Ποτλῆ, Σύνταγμα..., τόμ. Β΄, 548-549.

⁵¹ Σωφρονίου Ἱεροσολύμων (ψευδ.), ὁ.π., PG 87 3 , 3985 B.

⁵² Συμεῶν Θεσσαλονίκης, Διάλογος..., 4Δ΄, PG 155, 284 D.

⁵³ Παναγιώτη Ν. Τρεμπέλα, «Ὁ ρωμαϊκὸς λειτουργικὸς τύπος», у Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Θεολογικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν 15 (1960-1964) 198.

Изучавање историје начина Причешћивања верних води нас до закључка да су се од првих векова до 10. века хришћани причешћивали часним даровима одвојено, примајући хлеб у своје руке од стране служашчег свештеника („λαβίς τῶν χειρῶν“). Лжица као литургијски сасуд позната је већ од 4. века као алатка за алтернативно решење, за ванредне случајеве и посебне потребе. Текстови житија из 7. века нас информишу да се лжица среће и у виду кашичице. Од 11. века се повезује са Проскомидијом (честице). Од 12. века посведочена је на локалном нивоу. Као уопштена пракса преовлађује од 14. века. Термин лжица задржао се и за кашичицу због снажног симболизма и упућивања на угљен узет са олтара. Угљен је видео Исаија, дакле дрво „уједињено са ватром. Тако и хлеб Причешћа није обичан хлеб, већ уједињен са божанским“⁵⁴. Наравно, није случајно да лжица задобија и мистички карактер у смислу да представља образац Богородице јер „тамо ватрену природу угљена машице са жртвеника узеше, а ова огањ божанства примивши у себе не сагоре већ се прослави“⁵⁵.

Дакле, предање наше Цркве о историји, употреби из практичних разлога и симболици лжице је јасно и богато. Изучавање и урањање у ово предање може да да одговоре на проблематику која се било под изговором, било истински поставља у наше време. Може да просветли колико оне који ствари посматрају духовно и који разумевају смисао речи „јер хлеб је Божији онај који силази с неба и даје живот свјету“⁵⁶, толико и оне који желе да буду оригинални, а још и оне који имају потешкоће да се удубе у чудо тајни, саплитани помислима својих сумњи.

⁵⁴ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ, Ἐκδοσις ἀκριβῆς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, 4, PG 94, 1149 B.

⁵⁵ Ἰακώβου Μοναχοῦ, Λόγος Δ', Εἰς τόν Εὐαγγελισμόν, PG 127, 641 D.

⁵⁶ Јн 6, 33.